

Renata Frączek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0002-8121-7417

Biblioteka akademicka jako „trzecie miejsce”. Na przykładzie Biblioteki Politechniki Śląskiej

Wstęp

Koncepcja „trzeciego miejsca”, spopularyzowana przez socjologa Raya Oldenburga¹, odnosi się do przestrzeni publicznych, które nie są ani domem (pierwsze miejsce), ani pracą/uczelnią (drugie miejsce). Są to zatem neutralne, nieformalne środowiska życia społecznego, przeznaczone do relaksu, spotkań, prowadzenia rozmów, wzbogacania wiedzy, pracy w grupach, czyli najogólniej – budowania społeczności. Oldenburg utożsamiał „trzecie miejsce” z barami, kawiarniami, księgarniami, salonami fryzjerskimi, salonami piękności i innymi miejscami zlokalizowanymi w centralnych punktach osiedli mieszkalnych². Do grona instytucji, które mogą pełnić funkcję „trzeciego miejsca”, zaliczono później biblioteki publiczne³, a nawet biblioteki innych typów. W tym kontekście dyskurs ewoluował od prostej adaptacji teorii socjologicznej „trzeciego miejsca” (określo-

¹ R. Oldenburg, *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*, Marlowe & Company, New York 1991.

² Te miejsca wymienił nawet w tytule swojej pracy: R. Oldenburg, dz. cyt.

³ A. Łobocka, *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1, s. 43–50; A. Piotrowska, M. Witczak, *Zastosowanie idei „trzeciego miejsca” na przykładzie wybranych bibliotek europejskich*, [w:] *Biblioteka jako „miejsce trzecie”. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2011.

nej przez Raya Oldenburga) do złożonej analizy nowej, hybrydowej tożsamości biblioteki w erze cyfrowej. Biblioteka jako „trzecie miejsce” to przede wszystkim przestrzeń zorientowana na użytkownika, która staje się miejscem spotkań, wymiany myśli, współpracy, ale także odpoczynku i regeneracji sił. Biblioteki akademickie stanowią kluczowe elementy wspierające nie tylko proces uczenia się, ale ogólnie dobrostan studentów i wszystkich innych użytkowników. Taką koncepcję nowej roli bibliotek opracował Scott Bennett⁴ argumentując, że biblioteki przeszły ewolucję od modelu skupionego na kolekcji (biblioteka jako magazyn) do modelu zorientowanego na proces uczenia się oraz użytkownika. Z kolei Matthew Kelly⁵ wskazał, że biblioteka akademicka nie tylko wypełnia wspomnianą definicję Oldenburga, ale nadaje jej unikalny wymiar. Biblioteka akademicka bowiem jako „trzecie miejsce” różni się od kawiarni czy parku. Jej wyjątkowość polega na tym, że pozostaje ona kluczowym centrum „intelektualnym” kampusu. Biblioteka akademicka stała się przestrzenią, która łączy społeczną funkcję kawiarni naukowej z tradycyjną misją biblioteki akademickiej, czyli misją wspierania nauki i badań.

Praktyczną realizacją tej zmiany postrzegania roli biblioteki jako „trzeciego miejsca” uczelni jest model „Learning Commons” (tzn. Centrum Dydaktycznego). W tym ujęciu „trzecie miejsce” to nie tylko proste dodanie foteli, czasem hamaków, organizacja kawiarni czy wprowadzenie gier planszowych. To celowe projektowanie przestrzeni, która wspiera różne tryby nauki: cichą pracę indywidualną (tradycyjne „drugie miejsce”), aktywną współpracę i naukę społeczną (praca grupowa, dyskusja), a także sprzyja relaksowi i regeneracji sił. W tym przypadku „trzecie miejsce” jest więc nierozzerwalnie związane ze wspieraniem procesu uczenia się poprzez tworzenie bardziej holistycznego, elastycznego środowiska. Potrzebę transformacji bibliotek akademickich potwierdzają badania

⁴ S. Bennett, *Libraries and Learning: A History of Paradigm Change*, „Libraries and the Academy” 2009, vol. 9, no. 2, s. 181–197.

⁵ M. Kelly, *The Role of Academic Libraries in Developing Social Capital by Promoting Quality Reading in Local Communities*, [w:] *The Social Future of Academic Libraries: New Perspectives on Communities, Networks, and Engagement*, red. T. Schlak, S. Corral, P. Bracke, Facet, 2022. Zagadnienia bibliotek jako „trzeciego miejsca” poruszono w szeregu innych publikacji, wśród nich warto wymienić: K. Houghton, *The continuing relevance of the library as a third place for users and non-users of IT*, „Australian Library Journal” 2013, vol. 62, issue 1, s. 27–39, <https://doi.org/10.1080/00049670.2013.771764>; L.A. MacWhinnie, *The information commons: The academic library of the future*, *Libraries and the Academy* 2003, vol. 3, no. 2, s. 241–257, <https://doi.org/10.1353/pla.2003.0040>; K. Chaddha, *Transforming academic libraries into information commons: A proposed model*, „Evidence Based Library and Information Practice” 2022, vol. 17, no. 2, s. 142–156, <https://doi.org/10.18438/ebliip30004>; C. Closet-Crane, *(Re)creating the academic library as place for the 21st century*, „Journal of Academic Librarianship” 2009, vol. 35, issue 1, s. 27–34.

użytkowników, przeprowadzonych przez zespół w składzie: Angelica Ferria, Brian T. Gallagher, Amanda Izenstark, Peter Larsen, Kelly LeMeur, Cheryl A. McCarthy oraz Deborah Mongeau⁶. Wnioski z tych badań potwierdzają, że biblioteka jest popularnym miejscem spotkań studentów, to nie tylko miejsce cichej nauki, lecz i miejsce aktywności społecznej lub wspólnego realizowania projektów, tworzące społeczności uczące się. Zmianę roli biblioteki, zgodnie z oczekiwaniami studentów, potwierdzają również badania Susan E. Montgomery: okazuje się, że studenci aktywnie poszukują w bibliotece cech „trzeciego miejsca”, doceniają nie tylko dostęp do zasobów czy ciszę, ale także komfort i przyjazną, nieformalną atmosferę, możliwość indywidualnej pracy, ale w poczuciu bycia częścią społeczności, wsparcie dla dobrostanu psychicznego – biblioteka traktowana jest jako swoisty azyl lub miejsce ucieczki od stresu⁷.

Podobne wyniki badań uzyskał Jong-Ae Kim⁸. Badacz przeanalizował potencjał, praktykę i percepcję biblioteki jako „trzeciego miejsca”. Wyniki badań pokazują, że sukces transformacji zależy nie tylko od detali architektonicznych (strefowanie, meble, oświetlenie), ale także od polityki bibliotecznej (tzn. zezwolenia na niektóre zachowania, np. spożywanie posiłków, spokojny relaks w strefach odpoczynku). Inni badacze, jak Aslam Mohammad⁹, wskazują na praktyczne konsekwencje zmiany w funkcjonowaniu bibliotek. Podkreślają, że biblioteki akademickie powinny podejmować aktywne działania marketingowe, popularyzując swoje

⁶ A. Ferria, B.T. Gallagher, A. Izenstark, P. Larsen, K. LeMeur, Ch. A. McCarthy, D. Mongeau, *What Are They Doing Anyway?: Library as Place and Student Use of a University Library What Are They Doing Anyway*, „Evidence Based Library and Information Practice” 2017, vol. 12, no. 1, s. 18–33, <https://doi.org/10.18438/B83D0T>.

⁷ Np. *Assessing Library Space for Learning*, red. S.E. Montgomery, Rowman & Littlefield Publishers, 2017; S.E. Montgomery, *Making the library into the place our users live*, [w:] *The New Academic Librarian: Essays on changing roles and responsibilities*, red. R. Peacock, J. Wurm, McFarland & Company, Inc. Publishers, 2014, s. 331–332; S.E. Montgomery, S.D. Robertshaw, *From Co-Location to Collaboration: Working Together to Improve Student Learning*, „Behavioral & Social Sciences Librarian” 2015 vo. 34, issue 2, s. 55–69, <https://doi.org/10.1080/01639269.2015.1047728>. Opinie studentów o roli biblioteki przedstawione zostały także w publikacjach: A.M. Cox, *Students' experience of university space: An exploratory study*, „International Journal of Teaching and Learning in Higher Education” 2011, vol. 23, no. 2, s. 197–207; A. Ferria, B.T. Gallagher, A. Izenstark, P. Larsen, K. LeMeur, Ch. A. McCarthy, D. Mongeau, dz. cyt., s. 18–33; M. Kelly, dz. cyt.

⁸ J.-A. Kim, *Dimensions of User Perception of Academic Library as Place*, „The Journal of Academic Librarianship” 2016, vol. 42), issue 5, s. 509–514, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2016.06.013>.

⁹ A. Mohammad, *Marketing strategies for academic libraries in the 21 century*, „International Research: Journal of Library and Information Science” 2018, vol. 8, s. 1–23.

przestrzenie jako nową wartość, nową jakość funkcjonowania w społeczności akademickiej.

Również analiza polskiej literatury przedmiotu wykazuje wiele odniesień do traktowania bibliotek akademickich jako trzeciego miejsca, ukazując spójny i wielowymiarowy obraz ewolucji współczesnych bibliotek akademickich. Publikacje te nie traktują koncepcji „trzeciego miejsca” jako chwilowej mody, lecz jako fundamentalną zmianę paradygmatu współczesnego bibliotekarstwa akademickiego. Jak piszą Maria Kuczkowska, Ewa Grządzielewska, Roma Hajduk, Renata Rybarczyk:

biblioteka na miarę XXI wieku to nie tylko magazyn, miejsce przechowywania i udostępniania księgozbioru, ale to nade wszystko przestrzeń, której funkcje muszą odpowiadać współczesnemu użytkownikowi i w której swobodnie korzysta on zarówno ze zbiorów tradycyjnych, jak i elektronicznych. Zlokalizowana w centrum kampusu uczelnianego biblioteka akademicka przestała kojarzyć się tylko z wypożyczalnią czy czytelnią, ale postrzegana jest przede wszystkim jako wygodne miejsce do nauki, pracy zespołowej, a nawet miejsce spotkań towarzyskich¹⁰.

Te wnioski ilustrują przykładami takich bibliotek jak Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka (CINIBA) Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Biblioteki akademickie zatem „oprócz funkcji informacyjnej i edukacyjnej pełnią coraz częściej funkcję społeczną i kulturalną. Z powodzeniem wchodzi w rolę tzw. trzeciego miejsca, w którym łączy się praca naukowo-badawcza z aktywnością towarzyską”¹¹.

¹⁰ M. Kuczkowska, E. Grządzielewska, R. Hajduk, R. Rybarczyk, *Funkcjonowanie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu w otwartej przestrzeni – dwa lata doświadczeń*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, nr 1 (9), s. 381–399.

¹¹ A. Starek, M. Piech, *Biblioteka – centrum edukacyjne czy miejsce spotkań. Hybryda przestrzeni w bibliotekach akademickich*, [w:] *Biblioteki Podlasia i Polski północno-wschodniej – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość. Materiały z konferencji jubileuszowej z okazji 50-lecia Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia, Białystok, 15–16 listopada 2018*, red. P. Chomik, H. Kościuch, J. Żochowska, Białystok 2019, s. 105–120, <https://doi.org/10.15290/50latBU.2019.07>. Biblioteka akademicka w kontekście „trzeciego miejsca” znalazła odzwierciedlenie także w wielu innych tekstach, m.in.: A. Wolańska, *Czy to jeszcze biblioteka? Nowoczesne usługi a aranżacja przestrzeni, w oparciu o realizacje w bibliotekach i centrach informacji w Polsce i za granicą*, „Biuletyn EBIB” 2015, nr 3 (157a); H. Brzezińska-Stec, *Czy Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku jest „trzecim miejscem” w społeczności akademickiej i lokalnej?*, [w:] *Biblioteka w czasie, czas w bibliotece*, t. 2: *Współczesność*, red. S. Wojnarowicz, B. Kasperek, Lublin 2015, s. 25–41; *Biblioteka jako „trzecie miejsce”. Międzynarodowa konferencja...*; A. Wolańska, dz. cyt.

Architektura i funkcjonalność: od ciszy do interakcji

Wprowadzenie koncepcji „trzeciego miejsca” do środowiska biblioteki akademickiej wymaga fundamentalnych zmian w projektowaniu przestrzeni bibliotecznej. Wiele znanych przykładów takich zmian architektonicznych dotyczy bibliotek medycznych¹², krajowych i zagranicznych (m.in. Morehouse School of Medicine, Atlanta; University of Nicosia Medical School Library; Hirsh Health Sciences Library (HHSL); Brownless Biomedical Library, University of Melbourne; Boston University School of Medicine – Alumni Medical Library).

Architektura przestaje być monolityczna, lecz staje się elastyczna i zróżnicowana, aby zaspokoić różne potrzeby użytkowników. Kluczowe staje się tzw. strefowanie, czyli wydzielenie stref tak, aby uzupełniały się wzajemnie, stanowiąc kompleksową, komfortową strefę do odpoczynku, nauki i pracy. Do tradycyjnie rozumianych stref ciszy (np. czytelnie) dołączyły tzw. open spaces, czyli miejsca otwarte dla społeczności akademickiej. W wielu bibliotekach utworzono miejsca pracy własnej (wydzielone pokoje lub kabiny) i grupowej (dla mniejszych i większych grup). W miejscach tych użytkownicy biblioteki akademickiej mogą pracować przy wspólnych projektach, organizować webinaria czy małe szkolenia lub podyskutować na dowolne tematy.

W niektórych bibliotekach „zacierają się” granice miejsc związanych z nauką, zdobywaniem materiałów i odpoczynkiem. Użytkownikom bowiem udostępniane są przestrzenie typu „learning commons”, czyli otwarte, dynamiczne strefy łączące dostęp do technologii (komputery, drukarki 3D, ekrany multimedialne) z różnorodnymi miejscami do pracy i odpoczynku (stoły projektowe, sofy, pufy), a także pokojami pracy grupowej, czyli zamykanymi pomieszczeniami wyposażonymi w tablice suchościeralne i monitory, umożliwiające pokaz prezentacji, rezerwowane przez studentów do pracy nad projektami.

Istotną częścią „trzeciego miejsca” są miejsca relaksu, należą do nich:

- strefy „chillout”: wyposażone w wygodne sofy, hamaki, konsole do gier, gry planszowe, czy nawet pianina (zob. il. 1–3);
- zielone strefy: wprowadzenie dużej ilości roślinności, „zielonych ścian” i dostępu do wewnętrznych dziedzińców lub tarasów;
- pokoje ciche (contemplation rooms) lub pokoje medytacji, służące wyciszeniu i dbaniu o zdrowie psychiczne.

Do jednej z najbardziej radykalnych zmian w stosunku do tradycyjnej biblioteki należy udostępnienie strefy gastronomicznej, są to: kawiarnie

¹² M. Wojciechowska, M. Orzoł, *Biblioteka jako trzecie miejsce. Przykład bibliotek szkół medycznych*, „Medical Library Forum” 2020, t. 13, nr 2, s. 3–18.

i bistra, czyli punkty gastronomiczne zlokalizowane wewnątrz lub przy wejściu do biblioteki, automaty z kawą i przekąskami rozmieszczone w wyznaczonych strefach, wydzielone strefy socjalne, gdzie studenci mogą podgrzać własny posiłek i zjeść go, nie przeszkadzając innym.

Ilustracja 1. Wnętrze Merehouse School of Medicine, Atlanta

Źródło: M. Wojciechowska, M. Orzoł, dz. cyt., s. 13.

Ilustracja 2. Hirsh Health Science Library

Źródło: M. Wojciechowska, M. Orzoł, dz. cyt., s. 15.

Ilustracja 3. Brownless Biomedical Library

Źródło: M. Wojciechowska, M. Orzoł, dz. cyt., s. 15.

Biblioteka Politechniki Śląskiej – transformacja biblioteki w kierunku „trzeciego miejsca”. Case study

a) Lokalizacja

Biblioteka Politechniki Śląskiej działa w strukturze uczelni od początków jej utworzenia w 1945 r. Pierwszym kierownikiem biblioteki był inż. Tytus Laskiewicz, były wieloletni dyrektor Biblioteki Politechniki Lwowskiej¹³. Początkowo biblioteka funkcjonowała w sześciu pomieszczeniach na drugim piętrze przy ulicy Strzody 21 w Gliwicach, a pomieszczenia, które zajmowała były skromne (zob. il. 4).

Ilustracja 4. Pomieszczenie Biblioteki Politechniki Śląskiej w pierwszej siedzibie

Źródło: z archiwum fotografii biblioteki.

W obecnym gmachu w Gliwicach przy ulicy Kaszubskiej 23 (zob. il. 5) biblioteka realizuje swoje zadania od 8 października 1994 r.

Ilustracja 5. Budynek Biblioteki Politechniki Śląskiej

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

¹³ R. Frączek, J. Gwioździk, Tytus Laskiewicz w służbie książki. Z dziejów bibliotek Politechniki Lwowskiej i Politechniki Śląskiej w Gliwicach, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, t. 20, s. 141–165.

b) Struktura organizacyjna Biblioteki Politechniki Śląskiej

Biblioteka Politechniki Śląskiej jako jedyny ośrodek informacji naukowo-technicznej w regionie funkcjonuje w trzech miastach – w Gliwicach znajduje się główna siedziba, ponadto filie biblioteki funkcjonują w Katowicach oraz Rybniku. Od początku działalności dążyła do integralności z uczelnią, wspomagając działalność dydaktyczną i naukową jej pracowników, zmieniając oferowane usługi, a także strukturę organizacyjną. W 2019 r. biblioteka została ponownie zmodyfikowana i dostosowana do potrzeb użytkowników i oczekiwań władz uczelni. Obecnie obejmuje kilka głównych obszarów działalności, związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem:

- zasobów cyfrowych oraz wsparcia działań projakościowych (Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Naukometrii; Sekcja Publikowania Open Access i Zbiorów Elektronicznych; Sekcja Informacji Naukowej, Sekcja Digitalizacji, Sekcja Danych Badawczych, Sekcja Promocji Zasobów Informacyjnych i Szkoleń);
- tradycyjnych zasobów biblioteki (Sekcja Gromadzenia i Opracowania oraz Sekcja Udostępniania Zbiorów, tu: m.in. Czytelnia Ogólna, Ośrodek Informacji Normalizacyjnej i Patentowej);
- aktywności pozabibliotecznej i dokumentowaniem działalności historycznej (Sekcja Historyczno-Dokumentacyjna, Muzeum Techniki, Galeria Sztuki Zakamarek)¹⁴.

Obecnie zespół liczy 55 osób. W skład zespołu wchodzi osoba z certyfikatem Data Stewarta – jako wsparcie aktywności biblioteki w kierunku popularyzacji i rozwoju w uczelni idei otwartej nauki.

c) Zbiory naukowe i dydaktyczne, źródła informacji

Obecnie zbiory Biblioteki Politechniki Śląskiej obejmują 341 361 książek tradycyjnych oraz 99 087 czasopism. Zbiory specjalne to 210 075 jednostek, na które składają się rękopisy, mikroformy, dokumenty kartograficzne, dokumenty graficzne, dokumenty patentowe, materiały audiowizualne, dokumenty elektroniczne i inne (stan na 31 grudnia 2024 r.)¹⁵. Biblioteka ma duży zbiór licencjonowanych zbiorów elektronicznych, prowadzi bibliotekę Cyfrową Politechniki Śląskiej, repozytorium RePolis oraz Bazę Wiedzy Politechniki Śląskiej (w systemie Omega-PSIR) – jest to główne źródło informacji uczelni, rejestrujące nie tylko dorobek publikacyjny, ale też i inne aktywności pracowników i jednostek uczelni. Jako pierwsza – i jak dotąd

¹⁴ Więcej o strukturze biblioteki: R. Frączek, *Biblioteki wyższych uczelni wobec nowych wyzwań – wybrane aspekty*, [w:] *Dylematy czasu i przestrzeni w bibliotekach: wybrane zagadnienia*, red. D. Bubel, Częstochowa 2019, s. 51–59.

¹⁵ Zgodnie ze sprawozdaniem przesłanym do GUS za 2024 rok.

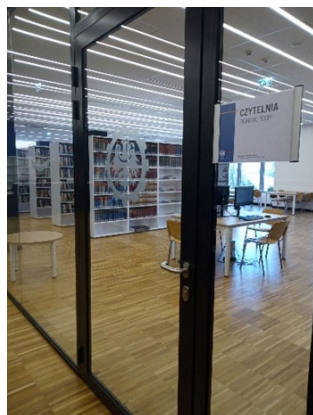
jedyna uczelnia w kraju – biblioteka wdraża system Pure, którego celem jest wzmocnienie widoczności jej dorobku publikacyjnego oraz innych aktywności Politechniki Śląskiej na arenie międzynarodowej. Biblioteka udostępnia społeczności akademickiej wiele narzędzi wspomagających pracę naukową i publikacyjną (np. program wspomagający tłumaczenia, czy system wspierający pracę przewodniczących dyscyplin w zakresie dokumentowania materiałów odnośnie trzeciego kryterium ewaluacyjnego). Dostęp do zbiorów zapewniony jest przez system HAN – umożliwiające przeszukiwanie zasobów elektronicznych spoza sieci Politechniki Śląskiej. Biblioteka Politechniki Śląskiej udostępnia też wyszukiwarke PRIMO pozwalającą na przeszukiwanie wielu różnych źródeł informacji.

d) Przestrzeń Biblioteki Politechniki Śląskiej – realizacja idei „trzeciego miejsca”

W latach 2022–2024 przeprowadzono gruntowny remont budynku Biblioteki. Nowe aranżacje przestrzeni Biblioteki Politechniki Śląskiej w dużym stopniu odpowiadają wymaganiom i oczekiwaniom stawianym bibliotece akademickiej, aspirującą do miana „trzeciego miejsca”. Zaaranżowano przestrzeń tak, aby były przyjazne użytkownikom – zarówno studentom, jak i pracownikom, a także przedstawicielom otoczenia społecznego. Zgodnie z zasadami organizacji „trzeciego miejsca” w strukturze przestrzennej znalazły się miejsca zarówno do pracy, nauki, jak i odpoczynku. W pięciokondygnacyjnym budynku biblioteki znajduje się również Wydział Matematyki Stosowanej, co pozwala na integrację ze społecznością tego Wydziału – studentami oraz pracownikami naukowymi.

Biblioteka zajmuje trzy piętra (w sumie jest to ponad 4250 m² powierzchni) – na parterze znajduje się przestrzeń pracy cichej oraz przestrzeń otwarta – dostępna nie tylko w godzinach pracy biblioteki. Przestrzeń pracy cichej to Czytelnia Ogólna oraz pokoje pracy indywidualnej i w małych grupach (w sumie jest to 9 przeszklonych pomieszczeń oraz jedna sala seminaryjna mieszcząca 10–12 osób). Na parterze znajduje się Wypożyczalnia oraz Galeria Sztuki „Zakamarek” (zob. il. 6). Dla studentów wymagających większych przestrzeni do pracy przygotowano duże stoły ulokowane w wolnej przestrzeni – korzystają z nich najczęściej studenci Wydziału Architektury, czy Budownictwa, ale również grupy studentów, którzy wspólnie pracują nad projektem (zob. il. 7). Stoły też służą do aktywności pozanaukowych, w godzinach wieczornych są wykorzystywane przez absolwentów i studentów do gier strategicznych¹⁶.

¹⁶ Członkowie dawnego stowarzyszenia „Nizioł” w bibliotece organizują cykliczne spotkania cotygodniowe, wspólnie ze studentami grają w dostępne w bibliotece gry planszowe i strategiczne.

Ilustracja 6. Parter Biblioteki Politechniki Śląskiej – galeria postaci – pisarzy, artystów i czytelnia ogólna¹⁷

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Ilustracja 7. Wspólna praca – cykliczne spotkanie przy grach strategicznych

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Ślady tradycji i historii biblioteki odnaleźć można na ścianach zarówno na parterze, jak i na drugim piętrze. Wykorzystano fotografie archiwalne personelu przy pracy, wewnątrz wcześniejszej lokalizacji biblioteki, którą wspominają odwiedzający starsi pracownicy uczelni oraz jej absolwenci (zob. il. 8). Na drugim piętrze znajdują się: sale konferencyjna i szkoleniowa, pokoje pracy merytorycznej, czyli Sekcja Bibliometrii, Bibliografii i Naukometrii oraz Sekcja Informacji Naukowej. Ponadto na drugie piętro

¹⁷ Wszystkie ilustracje pochodzą ze zbiorów biblioteki.

został przeniesiony Ośrodek Informacji Normalizacyjnej i Patentowej, zorganizowano tu również Czytelnię Beletrystyki.

Ilustracja 8. Grafika rozmieszczona na ścianach Biblioteki Politechniki Śląskiej

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Infrastruktura biblioteki została uzupełniona o nowoczesne bramki zabezpieczające zbiory, książkomat oraz wrzutnię, a także selfcheck – umieszczony w przestrzeni Czytelni Beletrystyki. Ponadto do samodzielnego wykorzystania udostępniono sprzęt kopiujący oraz drukarki i skanery. W budynku biblioteki mieści się również Centrum Nowoczesnego Kształcenia oraz biuro Eureka-Pro. Współpraca z tymi jednostkami to także promocja biblioteki, jej przestrzeni oraz aktywności. W różnych miejscach – zarówno na parterze, jak i na drugim piętrze – umieszczono wygodne fotele oraz wiszące hamaki. Utworzono strefę gastronomiczną.

W bibliotece organizowane są nie tylko konferencje i seminaria naukowe, ale różnorodne inne aktywności, np. w 2024 r. odbyło się tu dwudniowe wydarzenie pod hasłem *Wzór na balans – zadbaj o zdrowie psychiczne*.

Coraz częściej zgłaszają się studenci oraz organizacje studenckie z chęcią zorganizowania wydarzeń – konkursów, spotkań, rozmów. Tutaj też – dla odwiedzających przygotowano zestaw ponad 100 gier planszowych oraz szachy (zob. il. 9).

Ilustracja 9. Gry planszowe udostępnione użytkownikom biblioteki

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Kawiarnia Szkocka

Na parterze też mieści się kawiarnia Szkocka, a decyzja o utworzeniu kawiarenki w bibliotece została podjęta wspólnie z władzami rektorskimi w 2024 r. Miejsce to ma nawiązywać do kawiarni Szkockiej we Lwowie, gdzie spotykali się matematycy lwowscy¹⁸, stąd wyłożono „Nową księgę szkocką” (zob. il. 10). Kawiarnia to odniesienie do tradycji uczelni: założycielami Politechniki Śląskiej byli w dużej mierze profesorowie oraz kadra

¹⁸ Kawiarnia Szkocka w latach międzywojennych była miejscem spotkań matematyków lwowskich (wcześniej matematycy spotykali się w kawiarni Roma). W gronie odwiedzających lwowską kawiarnię Szkocką znajdowali się m.in. Steran Banach, Stanisław Ulam, Stanisław Mazur. W kawiarni podejmowali dyskusje dotyczące problemów matematycznych, wspólnie zastanawiali się nad ich rozwiązaniami. Początkowo rozwiązania te zapisywano na serwetkach, czy marmurowych blatach stolików, a w końcu w zeszytach zakupionym przez żonę Banacha. Z czasem – za rozwiązanie zadania (problemu) wyznaczano nagrody (np. wino, obiad). Jedną z najbardziej specyficznych nagród była żywa gęś (za rozwiązanie problemu 153 sformułowanego w 1936 r. przez Stanisława Mazura). Zadanie to zostało rozwiązane w latach 70. przez szwedzkiego matematyka i pianistę – Perla Unflo. Został on zaproszony do Warszawy, gdzie przedstawił dowód rozwiązania zadania i gdzie został obdarowany wyznaczoną nagrodą – żywą gęsią. Szerzej na temat atmosfery naukowej matematyków lwowskich, kawiarni Szkockiej oraz lwowskiej szkoły matematycznej zob. m.in.: S. Ulam, *Wspomnienia z Kawiarni Szkockiej*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: Wiadomości Matematyczne” 1969, t. XII, s. 49–58; M. Urbanek, *Genialni. Lwowska szkoła matematyczna*, Warszawa 2014.

inżynieryjno-techniczna, która po zakończeniu drugiej wojny światowej opuściła dawne tereny Polski, osiedlając się między innymi w Gliwicach¹⁹. W lipcu 2024 r. zainaugurowano działalność kawiarni. Wydarzenie to miało formę seminarium. Gośćmi byli – przedstawiciel Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, władze uczelni, władze miasta, przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Matematycznego, sympatycy biblioteki oraz absolwenci. Zaproszenie na to wydarzenie przyjął profesor Zbigniew Marciniak, który był świadkiem przeprowadzonego dowodu – rozwiązania problemu 153 w latach 70. XX w. Był wówczas studentem II roku matematyki. Wśród słuchaczy znaleźli się też aktualni studenci Wydziału Matematyki Stosowanej, którzy kontynuują tradycję nauki własnej w kawiarence.

Ilustracja 10. Prof. Zbigniew Marciniak – wpisuje do „Nowej książki szkockiej” zadanie matematyczne podczas symbolicznego otarcie kawiarenki Szkockiej w lipcu 2024 r.

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Obecnie kawiarenka cieszy się dużą popularnością, jest miejscem spotkań, organizowane są tutaj również wydarzenia kulturalne. Przy stolikach prowadzone są rozmowy promotorów z doktorantami, studenci rozwiązują zadania, a w godzinach wieczornych cyklicznie odbywają się spotkania ze społecznością akademicką. W roku akademickim 2024/2025 co miesiąc organizowane były tzw. wieczory z płytą winylową (zob. il. 11). Pracownik naukowy Politechniki Śląskiej prezentował muzykę elektroniczną z płyt winylowych, prezentując historię płyt, komentując okoliczności nagrania, czy sylwetki muzyków.

¹⁹ Symbolem kawiarenki utworzonej w Bibliotece Politechniki Śląskiej została gęś (widoczna w tle na fot. 10).

Ilustracja 11. Pracownik Wydziału Mechanicznego Technologicznego prezentuje płytę podczas wieczoru płyt winylowych w ramach projektu „Nauka z kulturą”

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Nawiązując do tradycji spotkań matematycznych, w sierpniu 2025 r. w kawiarence Szkockiej oraz przestrzeni otwartej na parterze biblioteki odbyło się spotkanie matematyków, czyli LXVIII edycja Szkoły Matematyki Poglądowej, której hasłem przewodnim było: *Na końcu nie zawsze jest odpowiedź*.

W bibliotece organizuje się także wystawy: cykliczne i z okazji jubileuszy (zob. il. 12).

Z okazji 80 lat Biblioteki Politechniki Śląskiej przygotowana została wystawa jubileuszowa. Przygotowano eksponaty odtwarzające atmosferę pracy w pierwszych latach funkcjonowania biblioteki, ponadto uzupełniono wystawę o archiwalne zdjęcia dotąd niepublikowane. Wśród eksponatów znalazły się (il. 13–14), poza zrekonstruowanym biurkiem oraz fotografiami archiwalnymi, pieczęcie, księgi inwentarzowe, drewniane (najstarsze przechowywane w bibliotece), skrzynki katalogowe, wykorzystywane urządzenia, a nawet – fartuch, w którym pracowano w introligatorni, czy magazynie pierwszej biblioteki. Wystawa ta, otwarta 10 października 2025 r. w czasie Nocy Naukowców, wzbudziła duże zainteresowanie zarówno wśród starszych osób pamiętających jeszcze ówczesny sposób pracy, jak i osób młodych, którzy historię poznali nie tylko ze zdjęć.

Ilustracja 12. Wystawy fotografii pracowników i absolwentów Politechniki Śląskiej: wystawa dr inż. Marcina Górskiego pt. *Portugalia Incognita* oraz wystawa Janusza Wojcieszka – dotycząca życia studenckiego w latach 70 XX w. – *Igry studenckie*

Ilustracja 13. Wystawa fotografii – z archiwum Biblioteki Politechniki Śląskiej
Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Ilustracja 14. Biurko – rekonstrukcja (ekspонат wystawy)

Źródło: Z archiwum fotografii Biblioteki Politechniki Śląskiej

Podsumowanie

Biblioteki uczelniane od początku swego istnienia stanowiły element struktury macierzystej uczelni. Udzielały wsparcia naukowo-dydaktycznego oraz informacyjnego wszystkim pracownikom oraz jednostkom organizacyjnym. Z biegiem lat najważniejszą sferą ich działalności, obok udostępniania zbiorów (tradycyjnego oraz elektronicznego), stały się zadania informacyjne. Obecnie do najbardziej istotnych należy dokumentowanie dorobku naukowego oraz działania biblio- i naukometryczne, gdyż decydują one o pozycji uczelni w kraju i na arenie międzynarodowej. Podejmując nowe wyzwania, biblioteki mają okazję stać się jednym z głównych elementów w strukturze uczelni. Zmiany te nie są jedynymi zmianami, jakie zachodzą w pracy współczesnych bibliotek uczelnianych – dotyczą one właściwie każdego procesu: gromadzenia, opracowania oraz udostępniania, a także pracy z użytkownikiem, czytelnikiem, studentem, pracownikiem naukowym oraz otoczeniem biblioteki. Tworzone są miejsca do pracy indywidualnej i grupowej, udostępniane programy komputerowe, które wykorzystywane są w trakcie realizacji poszczególnych kierunków studiów, a także strefy relaksu oraz inne inicjatywy kulturalne służące całej społeczności, nie tylko uczelnianej. Takie połączenie sprawia, że biblioteki akademickie stają się centralnym miejscem uczelni, do którego użytkownicy chętnie wracają nie tylko po materiały do pracy, ale by odpocząć, spędzić czas, a także rozwinąć swoje pasje i zainteresowania.

W opisanym tu studium przypadku Biblioteka Politechniki Śląskiej w nowej odsłonie – po gruntownym remoncie i zmianie aranżacji przestrzennej – dostosowała się do wymogów stawianych „trzeciemu miejscu”. Już na etapie projektu uwzględniono założenia tej idei – funkcjonują miejsca do pracy, nauki (własnej, grupowej), a także odpoczynku. Pamiętając jednak o tym, że ta jednostka uczelni jest nadal biblioteką, zapewniono także miejsca kojarzone z pracą tradycyjnej biblioteki – są przestrzenie Czytelni Ogólnej, a także – miejsca udostępniania informacji specjalistycznej (w kontekście uczelni technicznej), czyli Ośrodek Informacji Normalizacyjnej i Patentowej. Zadbano także o możliwość odpoczynku przy lekturze innej niż naukowa i dydaktyczna – Czytelnia Beletrystyki zapewnia komfort i spokój, a także sprzyja spokojnemu obcowaniu z literaturą piękną. Na podkreślenie zasługuje otwartość biblioteki na potrzeby absolwentów i studentów – udostępniając przestrzeń do realizacji własnych pasji i pomysłów. Realizacja założeń „trzeciego miejsca” jest również widoczna w funkcjonowaniu kawiarni Szkockiej, która nie jest tradycyjnym „bufetem”, ale miejscem, gdzie spędza się czas, dyskutuje, organizuje spotkania i seminaria. Odnosząc się do opisanych założeń i warunków „trzeciego miejsca” należy stwierdzić, że Biblioteka Politechniki Śląskiej stała się takim miejscem zapewniając komfortowe przestrzenie zarówno do zdobywania wiedzy, nauki własnej, a także realizacji własnych pasji, odpoczynku i relaksu.

Bibliografia

- Assessing Library Space for Learning*, red. S.E. Montgomery, Rowman & Littlefield Publishers, 2017.
- Bennett S., *Libraries and Learning: A History of Paradigm Change*, „Libraries and the Academy” 2009, vol. 9, no. 2, s. 181–197.
- Biblioteka jako „trzecie miejsce”*. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2011.
- Brzezińska-Stec H., *Czy Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku jest „trzecim miejscem” w społeczności akademickiej i lokalnej?*, [w:] *Biblioteka w czasie, czas w bibliotece*, t. 2: *Współczesność*, red. S. Wojnarowicz, B. Kaspelek, Lublin 2015, s. 25–41.
- Chaddha K., *Transforming academic libraries into information commons: A proposed model*, „Evidence Based Library and Information Practice” 2022, vol. 17, no. 2, s. 142–156, <https://doi.org/10.18438/eblip30004>.
- Closet-Crane C., *(Re)creating the academic library as place for the 21st century*. „Journal of Academic Librarianship” 2009, vol. 35, issue 1, s. 27–34.

- Cox A.M., *Students' experience of university space: An exploratory study*, „International Journal of Teaching and Learning in Higher Education” 2011, vol. 23, no. 2, s. 197–207.
- Ferria A., Gallagher B. T., Izenstark A., Larsen P., LeMeur K., McCarthy Ch. A., Mongeau D., *What Are They Doing Anyway?: Library as Place and Student Use of a University Library What Are They Doing Anyway*, „Evidence Based Library and Information Practice” 2017, vol. 12, no. 1, s. 18–33, <https://doi.org/10.18438/B83D0T>.
- Frączek R., *Biblioteki wyższych uczelni wobec nowych wyzwań – wybrane aspekty*, [w:] *Dylematy czasu i przestrzeni w bibliotekach: wybrane zagadnienia*, red. D. Bubel, Częstochowa 2019, s. 51–59.
- Frączek R., Gwioździk J., *Tytus Laskiewicz w służbie książki. Z dziejów bibliotek Politechniki Lwowskiej i Politechniki Śląskiej w Gliwicach*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, t. 20, s. 141–165.
- Houghton K., *The continuing relevance of the library as a third place for users and non-users of IT*, „Australian Library Journal” 2013, vol. 62, issue 1, s. 27–39, <https://doi.org/10.1080/00049670.2013.771764>.
- Kelly M., *The Role of Academic Libraries in Developing Social Capital by Promoting Quality Reading in Local Communities*, [w:] *The Social Future of Academic Libraries: New Perspectives on Communities, Networks, and Engagement*, red. T. Schlak, S. Corral, P. Bracke, Facet, 2022.
- Kim J.-A., *Dimensions of User Perception of Academic Library as Place*, „The Journal of Academic Librarianship” 2016, vol. 42, issue 5, s. 509–514, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2016.06.013>.
- Kuczkowska M., Grzędzielewska E., Hajduk R., Rybarczyk R., *Funkcjonowanie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu w otwartej przestrzeni – dwa lata doświadczeń*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, nr 1 (9), s. 381–399.
- Łobocka A., *Koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca” w kontekście potrzeb osób starszych*, „Zarządzanie Biblioteką” 2013, nr 1, s. 43–50.
- MacWhinnie L.A., *The information commons: The academic library of the future*, „Libraries and the Academy” 2003, vol. 3, no. 2, s. 241–257, <https://doi.org/10.1353/pla.2003.0040>.
- Mohammad A., *Marketing strategies for academic libraries in the 21 century*, „International Research: Journal of Library and Information Science” 2018 vol. 8, s. 1–23.
- Montgomery S.E., *Making the library into the place our users live*, [w:] *The New Academic Librarian: Essays on changing roles and responsibilities*, red. R. Peacock, J. Wurm, McFarland & Company, Inc. Publishers, 2014, s. 331–332.
- Montgomery S.E., Robertshaw S.D., *From Co-Location to Collaboration: Working Together to Improve Student Learning*, „Behavioral & Social Sciences Librarian” 2015, vol. 34, issue 2, s. 55–69, <https://doi.org/10.1080/01639269.2015.1047728>.
- Oldenburg R., *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*, Marlowe, New York 1991.

- Piotrowska A., Witczak M., *Zastosowanie idei „trzeciego miejsca” na przykładzie wybranych bibliotek europejskich*, [w:] *Biblioteka jako „miejsce trzecie”*. Międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, red. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź 2011.
- Starek A., Piech M., *Biblioteka – centrum edukacyjne czy miejsce spotkań. Hybryda przestrzeni w bibliotekach akademickich*, [w:] *Biblioteki Podlasia i Polski północno-wschodniej – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość. Materiały z konferencji jubileuszowej z okazji 50-lecia Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia, Białystok, 15–16 listopada 2018*, red. P. Chomik, H. Kościuch, J. Żochowska, Białystok 2019, s. 105–120, <https://doi.org/10.15290/50latBU.2019.07>.
- The New Academic Librarian: Essays on changing roles and responsibilities*, red. R. Peacock, J. Wurm, McFarland & Company, Inc. Publishers, 2014.
- Ulam S., *Wspomnienia z Kawiarni Szkockiej*, „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: Wiadomości Matematyczne” 1969, t. XII, s. 49–58.
- Urbanek M., *Genialni. Lwowska szkoła matematyczna*, Warszawa 2014.
- Wojciechowska M., Orzoł M., *Biblioteka jako trzecie miejsce. Przykład bibliotek szkół medycznych*, „Medical Library Forum” 2020, t. 13, nr 2, s. 3–18.
- Wolańska A., *Czy to jeszcze biblioteka? Nowoczesne usługi a aranżacja przestrzeni, w oparciu o realizacje w bibliotekach i centrach informacji w Polsce i za granicą*, „Biuletyn EBIB” 2015, nr 3 (157a).

Streszczenie

W artykule podjęto próbę analizy organizacji przestrzennej w kontekście realizacji założeń „trzeciego miejsca”. Przeanalizowano wybraną literaturę przedmiotu, na jej podstawie przedstawiono założenia „trzeciego miejsca” w odniesieniu do aranżacji przestrzennej bibliotek akademickich, ponadto na przykładzie Biblioteki Politechniki Śląskiej przedstawiono realizację praktyczną opisanych założeń funkcjonowania biblioteki akademickiej jako „trzeciego miejsca”.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, Biblioteka Politechniki Śląskiej, „trzecie miejsce”

The representation of wine in Kraków's regional press in the 1980s: A corpus-based and qualitative study

Abstract

The article attempts to analyze spatial organization in the context of implementing the 'third place' concept. Selected literature on the subject was analyzed, and based on it, the assumptions of the third place in relation to the spatial arrangement of academic libraries were presented. Additionally, using the example of the Library of the Silesian University of Technology, the practical implementation of the described functional assumptions was demonstrated.

Keywords: academic libraries, Library of the Silesian University of Technology, "third place"